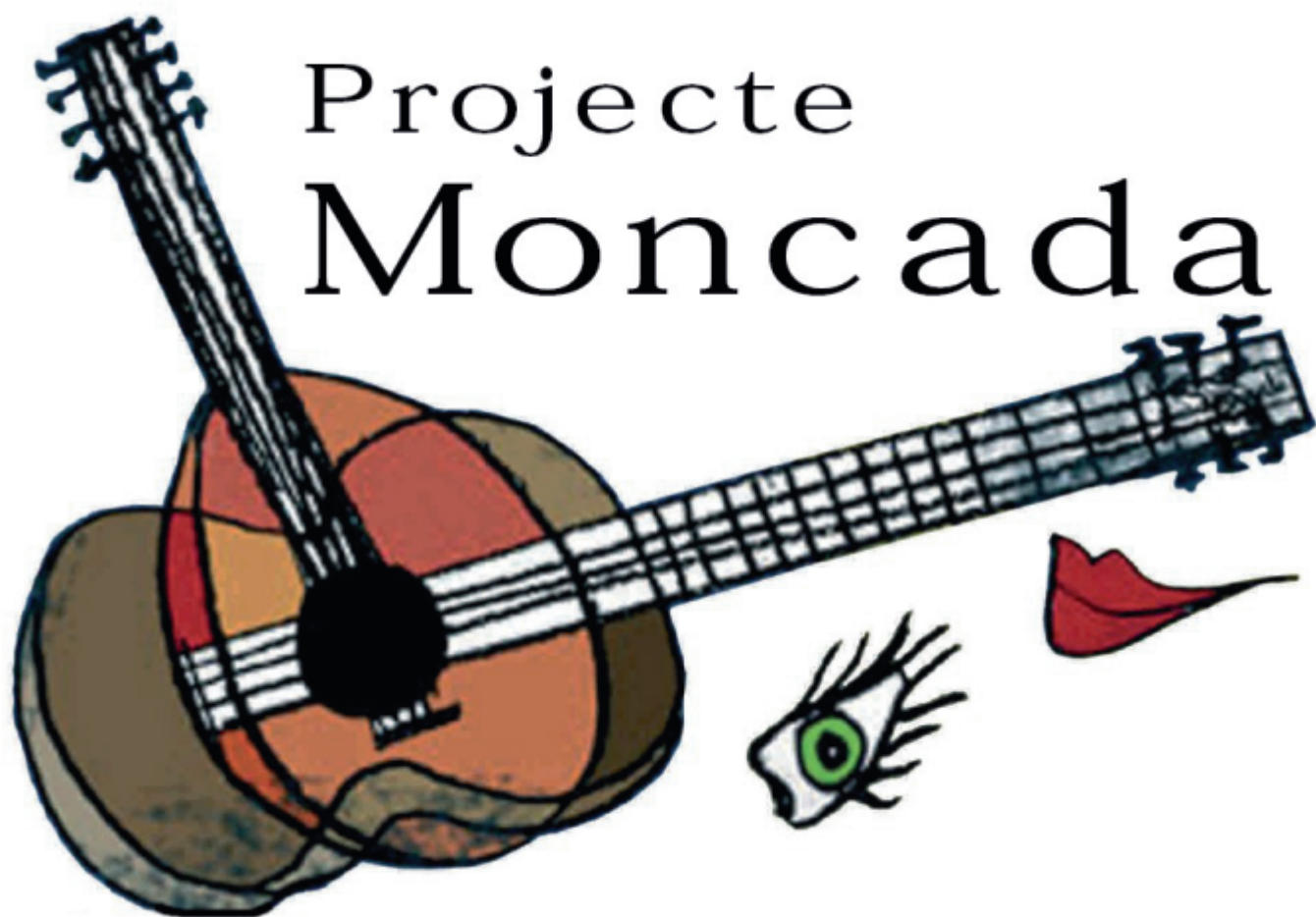

Projecte Moncada

La participació de Jesús Moncada en el Projecte d'Animació Cultural a les Escoles de la Franja

Per Mario Sasot

La confirmació definitiva de la desaparició del "Projecte Moncada", en forma de carta datada el 27 de setembre de 2011 des de la Direcció General de Personal del departament d'Educació, Cultura i Esports de la DGA, adreçada al company Antoni Bengochea, que acabava de fer-se'n càrrec de la seua coordinació en solitari després de la meua jubilació docent, em va deixar perplex i cabrejat.

No podia assumir ni tolerar, tot i que era d'esperar pels canvis polítics produïts al si del govern d'Aragó en aquella època, que amb tanta facilitat i rapidesa com impunitat s'haguessen carregat un projecte que durant onze anys va organitzar més de 800 actes culturals en català, entre visites d'escriptors, exposicions, actuacions musicals i teatrals, tallers originals i innovadors, etc. El govern regional del PP recentment sorgit de les eleccions

autonòmiques de maig del 2011 es va acabar sortint finalment amb la seua i va fer desaparèixer del mapa un programa d'acció cultural d'aquesta mena.

Aquells fets ominosos van fer venir a la meua memòria emocionants records dels inicis, del munt de passadissos i trucades telefòniques que vaig tenir que fer per convèncer als responsables educatius del primer govern regional de **Marcel·lí Iglesias** de les bondats i la viabilitat tècnica i econòmica d'un projecte com aquell, de l'amabilitat, l'entusiasme i bona disposició que vaig trobar amb l'Herminio Lafoz, responsable de programes d'innovació didàctica a la Conselleria d'Educació durant el curs 1999-2000, per a superar les diferents traves administratives i pressupostàries i poder començar en unes condicions dignes les activitats al començament del curs **2000-2001**.

I també en van fer recordar amb emoció els primers escriptors i altres actors culturals de la Franja que des del primer moment van donar amb la seua presència i el seu entusiasme un suport absolut al Projecte. Entre ells destacà pel seu prestigi literari i la seua bonhomia y generositat l'enyorat escriptor Mequinensà **Jesús Moncada**, que després de la seua mort, al 2005, va donar el nom oficial al projecte.

El fet de que alguns dels col·laboradors més estrets de l'entorn de Marcel·lí Iglesias, com Miguel Gràcia (batlle d'Aren), Pascual Antillach (alcalde de Camporrells), Josep Antoni Chauvell (com a regidor, llavors, d'Alcampell) i el mateix Marcel·lí des de la seua època d'alcalde de Bonansa, havien participat en projectes vindicatius pel reconeixement de la llengua catalana a l'Aragó, com la Revista "Desperta Ferro", la Carta - Declaració dels Alcaldes de la Ribagorça Oriental exigint la normalització i la cooficialitat del Català; la creació, en 1983 de la Mancomunitat de Serveis de pobles d'Aragó i Catalunya d'aquesta comarca on també figurava aquesta petició i finalment, el seu paper de promotors i primers signants de la Declaració de Mequinensa de 1984, ens donava, si més no, la autoritat i la responsabilitat moral d'exigir-los, ara que ocupaven càrrecs d'elevada responsabilitat política al govern regional, que fessen alguna cosa per la dignificació institucional de la nostra llengua.

De fet, en el primer document del Programa de govern de coalició PSOE-PAR, només format el govern al setembre de 1999, ja figurava el compromís d'elaborar una Llei de Llengües "que reconegues la cooficialitat del Català i l'Aragonès als territoris on es parlen".

Van ser totes aquestes circumstàncies, i la meua necessitat vital i personal en aquells moments de fer alguna cosa per avançar en el reconeixement i divulgació de la nostra llengua dins del meu àmbit professional principal, l'educatiu, el que em va dur a donar-li voltes al cap i conformar una proposta de Projecte, que com deia en aquells documents inicials que vaig presentar a la Direcció General de Renovació Pedagògica (després anomenada de Política Educativa) per a la seua aprovació "es tracta de posar a l'abast dels professors, mestres, alumnes i pares dels centres escolars de la Franja Oriental aragonesa on s'imparteix català, un ampli i obert 'banc d'activitats' que faci arribar a les aules, directament a través dels mateixos creadors, la llengua, la literatura, la música, l'art i les tradicions populars pròpies d'aquestes comarques".

Entre els objectius que es plantejava el **Projecte d'Animació a les Escoles de la Franja** en els seus inicis estaven els de:

- *Contribuir a l'impuls i dignificació de les classes de català a les escoles de la Franja mitjançant una sèrie d'activitats que transcendeixin el marc didàctic de*

l'aprenentatge de la llengua i prestiigiïn la seua tasca.

- *Aconseguir que els alumnes coneguin de primera mà aquells autors del seu mateix entorn geogràfic que utilitzen la seua parla local com eina de cultura i de creació literària.*

- *Superar, així, el complex diglòssic de l'exclúsiu ús familiar i col·loquial de la seua llengua materna.*

- *Intentar modificar la concepció utilitarista que avui existeix, desgraciadament, en bona part de l'alumnat i de molts pares de centres de Primària i Secundària de la Franja, que veuen en les classes de català, més una via que facilita l'accés a les universitats d'arreu dels països de parla catalana, que la possibilitat de conèixer millor la seua llengua materna.*

- *Col·laborar, mitjançant l'organització d'actes culturals públics destinats als alumnes, però oberts també als pares i veïns de les mateixes poblacions de la Franja, en la creació d'un ambient de respecte i prestigi creixents de la llengua catalana a l'Aragó, en un moment pròxim a la possible aprovació, dins del Parlament aragonès, de la Llei de Llengües, que garantirà la cooficialitat en aquests territoris.*

Projecte d'Animació Cultural a les Escoles de la Franja

Escriptors a l'Aula

Difusió de la literatura i cançó d'autor i tradicional

Tallers creatius

Organitza Departament d'Educació i Cultura del Govern d'Aragó
Consell de Llengües i Modales i Institut d'Estudis i Recerca de la Franja Oriental

Col·labora Centre de Professors i Recerca de la Franja Oriental

Seu de coordinació a l'aula de Llengües de l'IES de Sarriena

Així, amb aquests ingenus i il·lusionants criteris d'actuació i declaracions de principis i bones intencions, començava, en el **curs 2000-2001**, el segon any de l'era Iglesias, aquesta aventura, en

aquell moment incerta i encisadora, que ara invi-tem al lector a recórrer a través de les petjades que va deixar, en els últims anys de la seua vida, l'escriptor mequinensà Jesús Moncada.

Ja en aquests inicis vam comptar amb la disponibilitat d'un pujal de narradors i poetes, com el Carles Andreu, de Monroig; Tomás Bosque, de la Codonyera; Josep Antoni Chauvell, del Campell; Pilar Febas, de Mequinensa; Glòria Francino, de Sopeira; el president de l'IEBC Josep Galan, de Fraga, ja desaparegut; la Mercè Ibarz, de Saidí; la poesia de Teresa Jassà, de Calaceit, i de Desideri Lombarte, de Pena-Roja, ja desapareguts tots dos, però "reviscolats amb les recitacions de l'Antoni Bengochea; els poetes (aquests en viu) Marià López, de Mequinensa; Juli Micolau, de La Freixneda, i Hèctor Moret, de Mequinensa; i finalment, els narradors Lluís Rajadell, de Val-de-roures; Francesc Serés, de Saidí, i el nostre Jesús Moncada, de Mequinensa.

A més dels Escriptors a l'aula, pedra angular del Projecte, aquest es va anar complementant amb altres programes com el de **Cantautors a l'aula**, amb l'Anton Abad, Àngel Villalba i el mateix Tomàs Bosque; un de **recuperació i difusió de la literatura tradicional i d'autor**, amb la participació del **Duo Recapte** (format per mi mateix i Antoni Bengochea); el mateix Bengochea fent de conta contes, i la del grup **La Chaminera**, format per Àngel Vergara y Maria José Menal. També es va organitzar un programa de **Tallers Didàctics** com el de **Pintura Ràpida**, dut a terme pel maellà **Miguel Estaña**, i un de **Màgia i Il·lusionisme**, a càrrec de **Guillermo Castelló**. Cal dir que totes les activitats eren impartides en català tot i que alguns com Castelló, natural de Casp, i els saragossans de la Chaminera, Vergara i Menal, no tenint el català com a llengua materna.

MONCADA I EL PROJECTE D'ANIMACIÓ

Jesús Moncada i Estruga va intervenir en el Projecte d'Animació Cultural a les Escoles en **onze ocasions** durant els primers **quatre cursos** des que es va posar en marxa: del curs **2000-2001** al **2003-2004**, ambdós inclosos. Per a la primavera del curs **2004-2005** estava prevista la seua visita a l'IES "**Matarranya**" de **Vall-de-roures**, però un avançat càncer de pulmó que acabaria amb sa vida el 13 de juny d'aquell mateix 2005, ho va impedir.

Jesús va assumir la seua participació en el Projecte amb molta il·lusió i molt de compromís, tot i que no era fàcil acordar dates, desplaçaments, combinació d'escoles, de projectes, etc.

A principis d'aquest nou mil·lenni, Jesús Moncada era ja un autor de gran prestigi i consideració, no sol dins de l'àmbit de la cultura catalana, sinó a nivell nacional i internacional. L'èxit de *Camí de sirga*,⁽¹⁾ amb traduccions a més de vint idiomes; l'aparició de les novel·les posteriors *La galeria de les Estàtues*,⁽²⁾ *Estremida Memòria*⁽³⁾ i la publicació de

Calaveres atònites⁽⁴⁾ coincidint pràcticament amb el començament i preparatius del Projecte d'Animació, van suposar per a Moncada una gran activitat social (mai desitjada per ell) i nombrosos desplaçaments fora de Barcelona, el seu lloc habitual de residència.

Aquesta onada d'èxit, prestigi social i interès creixent per l'autor de *Camí de Sirga* va arribar també a l'Aragó a principis dels anys 90. Nombrosos intel·lectuals i gent rellevant de la cultura saragossana com José Luís Melero, el periodista Anton Castro, els germans José Luis i Ramón Acín, etc. es van interessar vivament per la seua obra i el van dedicar algunes pàgines als diaris regionals *El Periódico de Aragón*⁽⁵⁾ i *Heraldo de Aragón*.⁽⁶⁾ L'any 2001 Moncada va rebre el premi Isabel de Portugal de la Diputació de Saragossa i em 2003 (tot coetani a la participació de Jesús en el Projecte) Gara d'Edicions editava una versió en aragonès de *Camí de Sirga*.⁽⁷⁾

Per altra banda, també a principis de l'any 90, el catedràtic de Literatura i escriptor Ramón Acín incorporava a Jesús Moncada al seu programa **Invitació a la lectura**, pare i guia del nostre posterior projecte *Jesús Moncada*.

Moncada va viatjar, de la mà de Ramón Acín i del seu ajudant en el programa, l'ara súper conegut i famós escriptor Manuel Vilas, als instituts de Casp, Pina, Uteblo, i un munt de centres de Saragossa. Encara me'n recordo dels meus ulls sorpresos i il·lusionats quan vaig veure al Jesús entrar per la porta del meu institut *Andalán* de Saragossa per a parlar amb els alumnes sobre els contes de *El cafè de la granota*.⁽⁸⁾ Va signar al llibre d'or de l'institut amb un dels seus fantàstics dibuixos que encara encisa els ulls dels posteriors escriptors visitants al centre quan el descobreixen.

No podia imaginar-me jo llavors que una dècada més tard tindria la idea i la possibilitat d'organitzar un projecte semblant per a portar en Moncada i altres escriptors catalanòfons nascuts a l'Aragó a diferents col·legis i instituts de la Franja.

QÜESTIONS DE PLANIFICACIÓ LOGÍSTICA

Les possibilitats de participació de Jesús en el Projecte estaven marcades per les seues dificultats de temps per a desplaçar-se molts dies seguits per Aragó i pel fet de que l'escriptor no conduïa ni tenia vehicle propi.

Després de debatre-ho molt vam quedar en que les visites als col·legis les organitzaríem per a uns dies abans de les vacances escolars de Nadal, època en la que sempre venia a Mequinensa a passar uns dies amb la família, i els dies previs a la Setmana Santa, que a Barcelona eren festius i que generalment a l'Aragó eren encara lectius.

Dins d'eixes estades Jesús tenia que atendre també les sol·licituds de visites als col·legis arago-

nesos castellanoparlants integrats en el programa d'**Invitació a la Lectura**, el que ens obligava a Ramón Acín i a mi a establir combinacions de vegades diabòliques. Per exemple, un -el Ramón- l'anava a buscar de bon matí a Mequinensa i se l'emportava a l'Institut de Casp. Jo després, a mig matí, l'anava a buscar a Casp des de Saragossa i me l'emportava als col·legis de la Franja amb els que havíem quedat. A mig dia dinàvem a algun lloc prop de l'Institut de torn i a la tarda, quan acabàvem la darrera sessió amb els alumnes, el duia a casa a Mequinensa.

El Jesús Moncada es va estrenar com a ponent del Projecte d'Animació a les Escoles de la Franja el dia 28 de novembre de l'any 2000 a **Fraga**.

A les 11 del matí teníem cita amb les alumnes del **col·legi Santa Ana**. Jesús em confessà que en entrar al recinte del centre es trobava una mica cohibit i estrany perquè potser era la primera vegada que entrava dins d'una escola religiosa. Son pare sempre havia tingut cura de dur-lo sempre a col·legis laics. Però la desimboltura de l'alumnat, que tenia preparades un pujal de preguntes i el *savoir faire* de la mestra de Català, Anna Agustí, van fer que la trobada fos a manta distesa i eficaç.

A continuació, a la una del mig dia, els professors de Català dels **Instituts Sender i Baix Cinca de Fraga** van reunir els seus alumnes, tots plegats, a la sala d'actes del Sender.

Del que va succeir allà donà complida crònica el periodista fragatí Jaume Cases en la revista mensual gratuïta que editava la Comarca del Baix Cinca,⁽⁹⁾ de la qual extraïem uns paràgrafs:

El escritor mequinezano Jesús Moncada ofreció una charla para los alumnos de los Institutos de Educación Secundaria y Bachillerato de Fraga en la que habló de diversas cuestiones de su exitosa carrera literaria, de su obra, y se sometió a la batería de preguntas que le plantearon los estudiantes fragatinos. Moncada se hartó de firmar ejemplares de su última obra, "Calaveres atònites". Por cierto, lo sigue haciendo con su original manera: acompañando la firma con un dibujo a pluma. Este mequinezano universal estuvo en Fraga dentro del programa que el Departamento de Educación del Gobierno aragonés ha iniciado este curso en los centros educativos de la Franja, en el que se organizan charlas y encuentros con artistas, escritores, cantautores, poetas, etc. de la zona que utilizan el catalán en su creación artística.

La visita de l'escriptor Moncada als centres educatius de Fraga va ser una excel·lent tarja de presentació del Projecte d'Animació Cultural que iniciava amb ell una de les seues primeres activitats. Això va ajudar a que la imatge del Projecte anés associada a la figura viva i eloqüent de Moncada des del primer moment, una iniciativa que cinc anys després prendria el seu nom.

Aprofitant la visita fragatina de Jesús, la

premsa provincial, comarcal i regional se'n va fer ressò i les preguntes anaven sempre referides al sentit del Projecte i a la seua obra, que com ell deia en aquestes entrevistes "l'última novel·la està funcionant molt be". En aquells dies, la seua darrera entrega, *Calaveres atònites*, com ell mateix informava, havia venut més de vint mil exemplars i anava per la cinquena edició.

Durant la Setmana Santa del **curs 2001-2002**, concretament el 26 de març, Moncada va anar per fi a la **secció de Mequinensa de l'IES Baix Cinca de Fraga**, entrant per primera volta en contacte amb els joves estudiants del seu poble, una experiència que es repetiria el dos cursos següents.

La sintonia entre els alumnes i l'escriptor va ser total. Moncada va preguntar els seus cognoms i malnoms i coneixia gairebé totes les seues famílies. Per l'altra banda els joves reconeixien haver sentit parlar als seus pares o iaïos d'algunes de les històries i personatges dels quals parla Moncada en els seus llibres.

Donat que Jesús no disposava de gaires dies, eixa mateixa nit vam organitzar una trobada al col·legi de **Torrent de Cinca** amb el club de lectura d'adults del poble dirigit pel bibliotecari Carlos Grifoll.

Aquesta iniciativa de suport i col·laboració del Projecte d'Animació a les Escoles de la Franja, finançat i organitzat per la Diputació General d'Aragó per a promocionar la lectura i l'ensenyament en català, amb biblioteques municipals, comarques, AMPAS i altres institucions públiques va tindre una extensió exòtica.

Animats per l'èxit de la trobada de Torrent, Carlos i les coordinadores dels grups de lectura de la comarca del Baix Cinca Carmen Carramiñana i Merche Caballud, creadores del fantàstic projecte educatiu que després ha tingut àmbit regional anomenat "Leer juntos", em van proposar el finançament d'una visita de Jesús Moncada a Ballobar, poble castellanoparlant, on acudiria gent dels grups de lectura de tota la comarca, donat que a ells ja no els quedava pressupost del seu programa. Vam acceptar i Moncada va anar uns mesos més tard a **Ballobar** on va participar a una trobada, amb una certa estranyesa i sorpresa per part de l'autor, íntegrament en castellà. Heus ací que un Projecte creat per a donar-li una mica de vol a una llengua minoritària en una situació de marginalitat legal i estatutària com és el català a l'Aragó acaba finançant una activitat de promoció d'una llengua tot poderosa i súper institucional com és el castellà. Paradoxes del destí.

Al curs següent, Moncada tornà a la secció de **l'IES de Mequinensa el 15 d'abril de 2003**. En acabar la xerrada, vam fer cap a **Tamarit** per a trobar-nos amb els alumnes de l'**Institut "Llitera"** a les últimes hores del matí.

Per a l'hora de dinar li tenia preparada una sor-

Jesús Moncada a Tamarit. Foto: Marià Álvarez

presa a Jesús que va acabar amb una tertúlia de sobretaula entranyable i, dissortadament, irrepetible.

Reprodueixo aquí la breu crònica que va fer d'aquella visita el **Marià Álvarez** a la revista *Temps de Franja*.⁽¹⁰⁾

"El propassat 15 d'abril, l'escriptor mequinensà Jesús Moncada va estar compartint unes hores amb els alumnes de Català de tercer de la ESO i primer de Batxillerat de l'institut "Llitera" de Tamarit, dins les activitats programades en el Projecte d'Animació Cultural a les Escoles de la Franja del Departament d'Educació de la DGA.

L'escriptor respongué a les preguntes dels alumnes envers la creació literària, la feina d'escriptor i, més en concret, sobre el seu llibre de relats "El cafè de la granota" que és l'obra de Moncada que els estudiants lliterans havien llegit i preparat a la classe.

Eix mateix dia tingué lloc la visita de Josep Galan al col·legi públic Sant Joan Baptista de Saidí i la d'Hèctor Moret al CRA de Torrent. Tots tres es reuniren posteriorment a Tamarit en un dinar amb la presència dels professors de Català de l' Institut "Llitera" Marina Mazarico i Josep Lluís Seira, i del coordinador del projecte, Màrio Sasot."

Aprofitant que a molts escriptors residents a Catalunya els interessava fer les visites a les escoles franjolines durant els dies de la setmana de Pasqua que a l'Aragó eren lectius, quan ells ja eren de vacances, vaig fer coincidir els dies i els horaris dels tres escriptors i mirar que anessen a llocs propers entre si per a poder fer un dinar col·lectiu al **restaurant El Toro** de Tamarit, on hi vaig reservar taula. L'activista cultural, mestre i escriptor fragatí **Josep Galan**, després de la seua visita a

l'escola de Saidí va anar a buscar a Torrent al professor, escriptor i activista mequinensà **Hèctor Moret**, un altre no conductor com el Jesús, i tots dos anaren junts a Tamarit a reunir-se amb **Moncada**, en un encontre que jo qualificaria d'històric. Allí, després d'unes bones carns guisades, bon vi negre i peixos delicats vam parlar de tot i de res: de llengua, de llibres, de literatura, de política aragonesa i catalana, de dits i acudits de tota la Franja, on la rialla, els crits de joia i la sornegueria van ser els reis de la festa.

Desgraciadament no es va poder repetir mai més un aplec com aquell. Jesús Moncada i Josep Galan van morir de càncer el 2005, dos anys després, amb quatre mesos de diferència. Jesús va traspasar el 13 de juny a Barcelona i el Josep el 26 d'octubre a Lleida.

L'últim curs de la participació de Jesús Moncada en el Projecte va ser el **2003-2004**, els dies 6 i 7 d'abril de 2004. Tot i que fins passat l'estiu no rebria la notícia de la seua greu malaltia, en aquelles dates ja ens comunicà que no es trobava en cor de

fer itineraris llargs. Així que vam deixar de banda la nostra intenció d'endur-lo al Matarranya, terra que Jesús no coneixia i el feia il·lusió visitar-la, i li vam arranjar un programa més còmode. De nou visità el col·legi de les Annes de Fraga i a l'IES de Mequinensa el dia 6, i a la biblioteca pública de Torrent, el 7.

Per al curs següent, el **2004-2005**, confiant en el seu possible restabliment, vam acordar entre el Ramón Acín i jo fer-li un viatge combinat d'un dia, organitzat i finançat pels dos projectes, que duria Jesús als instituts d'Alcanyís i Vall-de-roures. Però ja a principis d'any, el gener o el febrer, Jesús i la seua família ens comunicaren que li seria de tot punt impossible fer aquell viatge. El càncer que patia li impedia pràcticament parlar.

Encara i això va tindre la força i la dignitat d'anar a **Terol**, el 18 d'abril de 2005, a recollir el **Premi de les Lletres Aragoneses** que el govern d'Aragó l'atorgà el 24 de novembre de 2004. Allí va rebre el caliu i el suport de més d'un centenar de mequinensans vinguts en autocar a aquelles llunyanes terres i d'un bon grapat dels amics de Saragossa que l'estimaven i valoraven la seua obra. També vam ser-hi el Ramon Acín i jo per a donar-li una abraçada i agrair-li la seua amistat i generositat i la seua estimable col·laboració en els nostres projectes.

Al començament del curs **2005-2006**, després de la mort del Jesús el més de juny, prèvia consulta al meu director general de Política Educativa del govern d'Aragó, Juan José Vázquez, vaig parlar amb la Rosa Maria Moncada, germana de l'escriptor, per demanar-li permís per a posar el nom de son germà al Projecte d'Animació Cultural. Ella va acceptar de molt bon grau perquè són germà li havia parlat amb molta il·lusió i alegria d'aquelles visites als col·legis i aquelles activitats.

El -des de llavors- **Projecte d'Animació cultural "Jesús Moncada"** va continuar desenvolupant les seues activitats fins al final del curs **2010-2011**.

Després de quatre anys d'obscurantisme cul-

tural i lingüístic a l'Aragó (això donaria per a un altre article), l'any **2015** el Projecte Moncada renasqué sota el govern socialista de **Javier Lambán** a través de la recent creada Direcció General de Política Lingüística encapçalada per l'aragonesista de CHA Ignacio López Susin.

Que l'esperit sorneguer i amatent del Jesús Moncada, estigue on estigue, mos vigile perquè la defensa i la promoció de les llengües minoritzades a l'Aragó no decaigui mai més. Amén.

Mario Sasot

Notes:

- (1) Edicions de la Magrana, Barcelona 1988.
- (2) Edicions de la Magrana, Barcelona 1992.
- (3) Edicions de la Magrana, Barcelona 1997.
- (4) Edicions de la Magrana, Barcelona 1999.
- (5) A.CASTRO, "La prosa de un embaucador", *El Periódico de Aragón*, 4 de abril de 1996, pág. 37.
- (6) R. ACÍN, "Jesús Moncada. La alquimia de los recuerdos", *Heraldo de Aragón (Artes y Letras)*, 28 de septiembre de 1989, pág. 1.
- (7) *Camín de sirga*. Gara d'Edicions, Saragossa 2003. Traducció de Chusé Aragüés.
- (8) Edicions de la Magrana, Barcelona 1985.
- (9) *Crónica del Bajo Cinca*, número 4, desembre 2000.
- (10) Revista *Temps de Franja*, núm.27, maig de 2003, pàg. 14.

Presentació del llibre *Aportacions de Jesús Moncada a la fraseologia Catalana*, de Mercè Biosca, Maria-Pau Cornadó i Károly Morvay. Foto: FPIEI

